

національно-культурного компонента одиниць різних рівнів мови, в тому числі лексем-реалій. Запропонований перекладачем російськомовний варіант роману у віршах Ліни Костенко “Маруся Чурай” створює цілісну панораму МКС українського етносу. Варто також відзначити часткові модифікації та відхилення при відтворенні національно-культурної специфіки першотвору. Вони, на нашу думку, обумовлені авторським суб’єктивізмом та наявними у мові перекладу ресурсами.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусея. – К.: Ірпінь, 2004. – 1440 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1993. – С. 130-144, 340-342, 480-488.
3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. М. 1989 – 1991.
4. Зорівчак Р.П. Реалія в художньому мовленні, перекладознавчий аспект // Іноземна філологія, 1994. – С.70-90.
5. Кононенко І.В. Національна Мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української і російської мов) // Мовознавство. – 1996. – №6. – С.39-45.

Голодюк М.М.

Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”

Науковий керівник – к. філол. н., доц. Берест Т.М.

Національні особливості фразеологічних одиниць із компонентами на позначення трудової діяльності

Вивчення фразеології у наш час здійснюються на різних рівнях, зокрема, на етнолінгвістичному та культурологічному. Етнолінгвістичний підхід полягає в тому, що фразеологізми у мові розглядаються як одиниці, у яких відображуються специфічні особливості, притаманні певній місцевості. А культурологічний підхід дослідження фразеологічних одиниць передбачає вивчення взаємовпливу та взаємодії мови та культури.

Особливу теоретичну й практичну цінність становить дослідження фразеологізмів через порівняння кількох мов, наприклад, російської, української та німецької. Як стверджує А.Райхштейн, “вивчення схожості й відмінності конкретних фразеологічних одиниць двох мов – найбільш відомий і розроблений різновид порівняльного аналізу у фразеології. Установлення міжмовних фразеологічних еквівалентів різних типів служило і служить потребам перекладу й навчання іноземних мов” [3, с. 23]. Через те, що російська, українська та німецька є віддалено спорідненими мовами, сприйняття навколишнього середовища, спосіб мислення, традиції, звичаї народів значно відрізняються і носії інакше розуміють однакові поняття, що відбивається у фразеології.

Труднощі при вивченні фразеологізмів німецької мови виникають при спробі дослідити семантику, окреслити сферу використання та знайти спосіб перекладу українською мовою.

Фразеологізми викликають у перекладознавців неабиякий інтерес, але більш значну увагу приділять цьому питанню перекладачі-практики. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній теорії перекладу є праці, присвячені означеній проблемі, зокрема роботи Р.П.Зорівчак “Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія”, М.Л.Шадріна “Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика”, К.Шеффнер “Metaphern”, К.Мусаєва “Лексико-фразеологические особенности художественного перевода”, Р.Глезер “Der Phraseologismus als Übersetzungsproblem”, Е.Маркштейн “Realia” та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз фразеологізмів німецької та української мов, у яких ідеться про працю, ставлення людини до неї, майстерність, а також фразеологізми, до складу яких входять назви професій. Для досягнення означеної мети окреслено низку завдань: 1) зробити вибірку фразеологічних одиниць, до складу яких входять лексеми на позначення понять “праця”, “робота” та видів професійної діяльності; 2) розподілити фразеологізми за тематичними групами; 3) порівняти німецькі фразеологічні одиниці з українськими відповідниками; 4) визначити способи перекладу фразеологізмів.

Зроблена нами вибірка фразеологізмів (усього 70 фразеологічних одиниць) засвідчує, що найчастіше серед обраних для аналізу одиниць трапляються словосполучення зі складовими на позначення роботи як виробничого процесу та видів професійної діяльності. До першої групи

входять 25 фразеологічних одиниць, а до другої – 45.

Розглянемо першу групу. До неї належать фразеологізми, у яких ідеться про працю, моральне задоволення від виконаної роботи, працю як найвищу цінність у житті людини, а також працівника як сумлінного виконавця. У німецькій мові можемо знайти досить багато фразеологічних одиниць, які відносяться до цієї групи, зокрема, *Arbeit ist des Bürgers Zierde*, *Arbeit hat bittere Wurzel, aber süße Frucht, wie die Arbeit, so das Lohn*, *Morgenstunde hat Gold im Munde, erst die Arbeit, dann das Vergnügen*, *Arbeit ist kein Hase, läuft nicht in den Wald*, *Lust und Liebe zum Ding macht alle Arbeit gering*, *die Arbeit geht leicht von der Hand*.

Розглянемо сполуки *Arbeit ist der Ehre Mutter* [1, с. 24], *Arbeit ist der Ruhmes Mutter* [1, с. 25]. Їх російськими відповідниками є *ремеслу везде почет*; *мастерство везде в почете*. Ще можна додати такі аналоги, як *ремесло – не коромысло, плеч не оттянет*; *не просит ремесло хлеба, а само кормит*. Можемо зробити висновок, що людина, яка працювала, користувалася повагою в суспільстві, а її вміння допомагали заробляти на життя.

Фразеологізми *jeder Arbeiter ist seines Lohnes wert* [4, с. 25], *wie der Hirt, so die Herde* [1, с. 215], *wie der Koch, so der Brei* [1, с. 226] мають багато еквівалентів в українській та російській мовах: *яка праця, така й плата, яка хата, така й плата, який пастух, така й череда, по роботі і плата, по цене и товар, каков пастух, таковы и овцы, какова птица, таково и яйцо*. Необхідно зауважити, що фразеологізм *wie der Hirt, so die Herde* в німецькій мові та його відповідник в українській мові за лексичним складом є однаковими. Через те, що *der Hirt* перекладається українською як *пастух*, а *die Herde* – як *череда*. А в російській мові йдеться про овець, а не череду. Крім того, російській аналог *какова птица, таково и яйцо* фразеологізму *wie der Koch, so der Brei* не містить назви професії.

У промові святий Лука, що є біблійним персонажем, вживає фразеологізм “*Jeder Arbeiter ist seines Lohnes wert*”. Відомо, що переклад Біблії з латини німецькою зробив Мартін Лютер. Він писав: “*Im demselben Hause bleibet, esset und trinket, was man euch gibt, denn der Arbeiter ist seines Lohnes wert!*”. Можемо припустити, що цей фразеологізм біблійного походження, а саме у такому вигляді почав вживатися завдяки Мартину Лютеру. При порівнянні німецького фразеологізму *jeder Arbeiter ist seines Lohnes wert* з його відповідником в українській мові *яка праця, така й плата* можемо зробити припущення, що німці приділяли більше уваги професійним навичкам робітника, а українці – виконаній роботі.

Фразеологізм *Arbeit macht das Leben süß* [5, с. 71] книжного походження належить поету Вільгельмові Берманну, який написав вірш “Праця”, що входить до збірки “Коротенькі пісеньки для маленьких хлопчиків” (“*Kleine Lieder für kleine Jünglinge*”), виданої 1777 року.

*Arbeit macht das Leben süß,
macht es nur zur Last,
der nur hat Bekümmernis,
der die Arbeit hasst.*

Фразеологізм має в німецькій та в українській мовах однакове значення, і перекладається українською “праця наповнює життя змістом”. Але його можна розуміти по-різному, залежно від контексту. Наприклад, в одному випадку фразеологізм означає “не можна займатися одночасно декількома справами”, а в іншому випадку – “слід відповідально виконувати роботу”. Сучасний німецький письменник Ебергард Штрауб використовує цей фразеологізм у своїй книзі “Існування без роботи в світі”. Він пише: “*Das ist dann wirklich die bürgerliche, kapitalistische Gesinnung seit dem 19. Jahrhundert, die ja immer verkündet: Arbeit macht das Leben süß, und nur, wer arbeitet, ist überhaupt ein vollwertiger Mensch, und Arbeit macht frei. Und da kommt man zu diesem ganzen Arbeitsethos, das eigentlich bis dahin der Menschheit unbekannt war*”.

Фразеологізм *Arbeit macht frei* у перекладі українською мовою означає “*робота робить вільним*” (“*работа делает свободным*”) або “*праця визволяє*” (“*труд освобождает*”). “*Arbeit macht frei*” – це заголовок роману німецького письменника-націоналіста Лоренца Діфенбаха. Роман був опублікований 1872 року у Відні. 1933 року до влади приходять Німецька соціал-демократична аграрна партія (НСДАП) на чолі з Адольфом Гітлером, який використовує вислів як один із лозунгів своєї партії. Під час Другої світової війни за наказом генерала Теодора Ейке цей лозунг було вивішено на воротах кожного фашистського концентраційного табору. У такому контексті фразеологічна одиниця, звичайно, набуває негативного забарвлення, і її використання обмежується.

Можна зробити висновок, що праця відігравала значну роль як в українському, так і в німецькому суспільствах. Із ранку до вечора люди працювали в полі, згодом – у цехах чи на фабриках, щоб заробити собі на життя, забезпечити родину. Цим пояснюється значна кількість

аналізованих фразеологізмів в обох мовах.

До другої групи належать фразеологізми, що містять у собі характеристики людини, яку вважають майстром у певній галузі, а також фразеологізми, до складу яких входять назви видів професійної діяльності людей, зокрема, *kein Meister wird geboren, es ist noch kein Meister vom Himmel gefallen, Erfahrung ist die beste Lehrmeisterin, kunstreiche Hand geht durchs ganze Land, ein Doktor und ein Bauer wissen mehr, denn ein Doktor allein, jeder Krämer lobt seine Ware, wenn der Reiter nichts taugt, hat das Pferd schuld*.

Фразеологізм *Ein Geiger zerreißt viel Saiten, eh' er Meister wird* (досл. "скрипаль порве багато струн, поки майстром стане") [1, с. 100] перекладається за допомогою українських та російських аналогів, наприклад, *без навчання нема вміння; без муки нема науки; хто багато робить, той і багато знає; поки не упріти, поти не зробити; не испортил дела, мастером не станешь; бей галку и ворону: руку набьешь, сокола убьешь*. Як бачимо, в обох мовах немає еквівалента, у складі якого було б використано назву професії.

Існує ряд німецькомовних фразеологізмів таких, як *viele Koche verderben den Brei* [1, с. 157], *viele Koche versalzen die Suppe*, [1, с. 158], *viele Ärzte heilen übel* [1, с. 30], *viele Hirten übel gehütet* [1, с. 124], *viele Steuermänner machen das Schiff scheitern* [1, с. 208], що в українській та російській мовах мають однакове значення та перекладаються за допомогою аналогів: *у семи няньок дитина без носа, сім баб – сім рад, а дитина без ока, у семи нянек дитя без глазу, плохо – у одной овечки да семь пастухов*. Необхідно зазначити, що до складу німецьких фразеологізмів входять тільки назви професій: *der Koch – кухар, der Arzt – лікар, der Steuermann – штурман, der Hirt – пастух*, а в українській та російській мовах використовується тільки слово *нянька* на позначення виду професійної діяльності. Цікавим є й те, що в обох мовах використовується числівник *сім* на позначення кількості людей.

У німецькій мові знаходимо багато фразеологізмів літературного походження. Це пояснюється тим, що деякі рядки вийшли за межі окремого літературного твору і почали використовуватися в мові як сталий вислів. Вони були написані здебільшого такими відомими письменниками, як Гете, Шиллер та ін.

Цікава етимологія фразеологізму *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister* [5, с. 119]. 26 червня 1802 року в німецькому курортному містечку Бад Лаухштет відбулося урочисте відкриття нового театру, на якому Гете виступав з промовою "Was wir bringen", яка закінчувалася рядками:

Wer Großes will, muß sich zusammenraffen;

In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.

Und das Gesetz nur kann uns Freiheit geben.

Фразеологізм має декілька значень. По-перше, "не марнувати зусиль без потреби", по-друге, "робити те, що виходить найкраще", по-третє, "навчитися досягати бажаного результату, докладаючи мінімум зусиль". Українською мовою цей фразеологізм перекладається описово. Один із його літературних перекладів російською зробила поетеса М.Цветаєва: *мастер сказывается, прежде всего, в ограничении*.

Сполука *Verachtet mir die Meister nicht* [5, с. 102] є цитатою з опери "Нюрнберзькі майстерзінгери" видатного німецького композитора Ріхарда Вагнера. В опері йдеться про юного героя Вальтера фон Штольцинга та мудрого швеця Ганса Закса. Вальтер перемагає в конкурсі співів, але відмовляється від звання майстра. Після цього швець пояснює, яку людину вважають майстром. Він переконує його такими словами: "*Verachtet mir die Meister nicht, und ehrt mir ihre Kunst*", що у перекладі звучить так: "Не знехтуй його [майстра] вміннями". Фразеологізм можна розуміти, як, по-перше, поради фахівців важливі у вирішенні складних питань, по-друге, висловлення поваги, по-третє, думку про важливість глибоких фахових знань.

Окрему групу складають фразеологізми, до складу яких входять лексеми *der König* (укр. *король*), *der Kaiser* (укр. *імператор, кайзер*), *der Fürst* (укр. *князь*) та *der Richter* (укр. *суддя*). Ці назви відбилися у німецькій фразеології, очевидно, завдяки тому, що впродовж багатомісячної історії Німеччині відповідні люди відігравали значну роль у економічному, соціально-політичному та культурному житті країни. Наприклад, фразеологізми *wo nichts ist, hat (selbst) der Kaiser sein recht verloren* [1, с. 134] та *wo kein Kläger ist, da ist auch kein Richter* [1, с. 189], що перекладаються, як *где нет истца, там нет и судьи, на нет и суда нет, як нема, то й суду нема, як нема, то й дарма*. Отже, тут російська мова демонструє більш точний відповідник до німецької сполуки. Фразеологізми *daheim bin ich ein König* [1, с. 143] та *ein jeder ist in seinem Hause König* [5, с. 112] перекладаються за допомогою українських та російських аналогів *мой дом – моя крепость, всяк хозяин в своем доме*

большой, дома, как хочу, а в гостях, как велят, і півень на своєму смітті гордий. Цікаво, що фразеологізми, до складу яких входить лексема “король”, у німецькій мові мають значення, що так чи інакше пов’язані з рідною домівкою.

На підставі проведеного дослідження, можемо говорити про те, що в українській мові, порівняно з німецькою, існує менша кількість фразеологізмів, що містять назви професій. Можливо, це пояснюється тим, що німці акцентували увагу на людині, яка виконує роботу, на фахівці, а українці – на самому процесі або результаті праці.

Література:

1. Костюк П. М. Німецькі прислів’я та приказки. – К.: Рад. шк., 1963.
2. Мальцева Д. Г. Страноведение через фразеологизмы. – М.: Высш. шк., 1991.
3. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. – М., 1980.
4. Couzereau V. Auf ein Sprichwort! 333 Sprichwörter in drei Sprachen. – Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt, 1997.
5. Leonhardt R. Sprichwörter und ihre Bedeutungen. – Munich, 2004.

Голубчук Т.В.

*Хмельницький національний університет
Науковий керівник – к. філол.н., доц.Ємець О.В.*

Засоби створення стилістичного контексту у гумористичних текстах

Дослідження лінгвістичних аспектів гумору було і залишається актуальною проблемою різних галузей філологічних наук, зокрема, лінгвістичної стилістики. У цьому контексті значної ваги і актуальності набуває аналіз та системна презентація засобів створення гумористичного ефекту в анекдотах та жартах.

Мовні засоби створення гумористичного ефекту у структурі художніх творів та анекдотів привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема таких як Г.Г.Почепцов, Ю.В.Борев, Л.І.Мацько, Р.О.Якобсон, М.Ріффатер, В.І.Бойчевський та ін. Проте деякі питання залишаються недостатньо дослідженими, висновки – суперечливими, а тому вимагають подальшого аналізу та теоретичного осмислення. Це стосується питань лінгвістичної диференціації понять – контексту та ефекту обманутого очікування, а також засобів і прийомів вираження комічного та їх адекватного перекладу.

Метою нашого дослідження є визначення лінгвістичних та стилістичних засобів створення контексту у гумористичних творах.

Поняття **контекст** можна визначити як оточення мовної одиниці, в якій реалізуються або проявляються ті або інші якості цієї одиниці: а) відношення мовної одиниці – висловлювання чи тексту – до об’єктивної дійсності; б) відношення мовної одиниці до іншої одиниці у складі мовної одиниці вищого рівня.

Отже, виходячи з вищезазначеного визначення функцій контексту, слід розмежовувати два типи контексту: екстралінгвістичний або ситуативний, та лінгвістичний або мовний [3, с. 31].

Зазвичай під *ситуативним контекстом* розуміють ті екстралінгвістичні умови, в яких відбувається акт мовлення. У різних ситуативних умовах спілкування одне і те ж саме висловлювання може мати різні, а іноді і зовсім протилежні значення. [3, с. 31-32].

Лінгвістичним, або мовним контекстом називається така сукупність фіксованих умов, за якої зміст певної мовної одиниці є однозначним [2, с. 182].

Контекст може бути: а) лексичним, який складається з лексичних значень мовних одиниць, тематичного характеру, наприклад: *the hand of the clock*; б) синтаксичним, що знаходиться у межах речення, наприклад: *I shall see your house – I shall see you to your house*; в) морфологічним, який складається із сукупності актуальних морфем і форм.

Що стосується обсягу, то Г.В.Колшанський вирізняє три типи контексту: мікроконтекст – в обсязі одного висловлювання, макроконтекст – в обсязі абзацу чи діалогічної єдності, мегаконтекст або тематичний контекст – в обсязі одного або кількох розділів, так само як і у цілому творі [цит. по 3, с. 33].

У межах контекстів відбувається два взаємозалежні процеси: десемантизація та гіперсемантизація. *Десемантизацією* називається втрата словом свого основного тематичного значення. Часто це відбувається через полісемію. Наприклад: *Apparently some doctors take life very*